

СТАНОВИЩЕ

за дисертация на тема

„Словата за Богородица от Йоан Дамаскин в българската средновековна книжнина

(по материали от южнославянски календарни сборници до XIV век)”

от Цветомира Стоянова Данова

Дисертацията на Цветомира Данова е посветена на съпоставителен анализ на три преводни слова от Йоан Дамаскин, предназначени за двата големи богородични празника – Успение Богородично и Рождество Богородично. Във филологическата наука досега са били анализирани по-детайлно преди всичко оригинални произведения на старобългарското ораторско изкуство, но обстояният анализ на преводните творби е необходимо условие не само за разбиране на рецепцията на византийската литература в България и за адекватно описание на литературния живот през Средновековието, а и за поставяне на оригиналните старобългарски произведения в техния контекст.

Трудът се състои от увод, четири глави и няколко приложения. В Първа глава е представено накратко творчеството на Йоан Дамаскин, като е отделено повече внимание на ораторските му творби и по-специално, на словата за Богородица. Отбелязано е и мястото на творбите на видния средновековен писател в старобългарската литература.

Следващите три глави са посветени на анализ на трите слова. Всяко от словата е изследвано според предварително зададени параметри: археографски преглед на разпространението му в южнославянската книжнина, текстологичен анализ, съпоставка с гръцкия текст, лингвистичен анализ, анализ на преводаческите похвати, лексикална характеристика, особености на библейските цитати. Така изследването предлага многостранен коментар на тези три текста, който ги поставя в контекста на българската и южнославянската средновековна книжовна традиция. За археографската работа докторантката е била улеснена от наличието на мащабния труд *Bibliotheca hagiographica Balcano-Slavica* на нейната научна ръководителка. Този фундаментален труд вероятно ще бъде основа и за други дисертации в бъдеще.

Текстологическото проучване отчита всички разлики между преписите на съчиненията извън правописните и позволява на авторката да групира запазените текстове

втекстови фамилии. Въз основа на съпоставка с гръцките текстове са установени най-близките гръцки версии на всяко от Дамаскиновите слова.

При езиковия анализ са разгледани някои особености, при които в книжовната традиция има вариативност, но акцентът е поставен преди всичко върху особеностите на превода. Потърсени са характеристиките, които определят отношението към гръцкия текст: превод на пасивни конструкции, на родителен протезателен, на членувани причастия и членувани предложни конструкции. Анализът показва, че при двете слова за Успение и единия превод на Словото за Рождество Богородично гръцките членувани конструкции последователно се предават с иже-изрази, но при втория превод на Словото за Рождество Богородично този стандартен превод се използва рядко, а се предпочитат други съответствия. Това свидетелства за собствен подход на преводача, който, както предполага авторката, е представител на периферен книжовен център, но според нея преводът едва ли е направен през най-ранната епоха. Би било по-прегледно, ако особеностите на превода се групират според предаването на глаголни и на именни конструкции. Това може да се направи при подготовката на изданието на труда.

Проследени са и преводаческите похвати на словообразователно равнище при сложните и префигираните лексеми. При Първото слово за Успение Богородично, преведено вероятно през XIV в., се наблюдава съвпадение с превода на основните богословски понятия от атонските книжовници, което може да насочи към предположение за мястото на този превод. Важни са наблюденията на авторката за степента на придържане към предварително зададени съответствия при предаването на определени гръцки лексеми. Така при Третото слово за Успение Богородично (но преведено най-рано) тя установява 104 такива лексеми, при Първото слово за Успение Богородично – 250, при първия превод на Словото за Рождество Богородично – 177, при втория му превод – 114 лексеми. По-интересни обаче са случаите, когато една гръцка лексема се превежда с различни славянски сопред контекста. За някои от тях авторката предлага задълбочени коментари, които свидетелстват не само за майсторството на конкретния преводач, а и за лингвистичната картина на света през съответния период. Би било добре, ако изследователката продължи работата си в тази посока и даде повече коментари на преводачески решения според контекста.

Библейските цитати са анализирани в контекста на старобългарските преводи на библейските книги, като за сравнение са привлечени различни славянски преписи на съответните библейски книги. При Третото слово за Успение Богородично се установяват значителен брой различия с текста на библейските преводи, което показва, че за библейските цитати са превеждани заедно с текста на цялото слово. При Първото слово за този празник обаче авторката установява значително съвпадение на библейските цитати с текста на съответните библейски книги, включително и при старозаветните, което свидетелства за това, че преводачът е разпознавал цитатите и вероятно ги е сверявал с библейските книги, а това насочва към предположението, че преводът е направен в голям книжовен център с богата библиотека.

Приложените двуезични речник-индекси (старобългарско-гръцки и гръцко-старобългарски) обогатяват старобългарския речников фонд и би било препоръчително за в бъдеще те да бъдат съпоставени с речниците на други преводни и оригинални средновековни творби. При отпечатването на труда обаче речниците трябва да се приведат в съответствие с приетите норми, като се включат всички лексеми, а не само „пълнозначните“ и глаголите се дадат с три форми, а не само с инфинитив. Подготвената публикация на текстовете на трите слова е билингва с успореден гръцки текст и с апарат от разночетения.

Приносите на труда са в няколко посоки: идентификация на гръцките оригинали на словата, история на текстовете им, лингвистичен анализ, критично издание на текстовете с успореден гръцки текст, лексикографско представяне на словата. Като цяло приносите се отнасят преди всичко до рецепцията на византийската литература в средновековна България и на Балканите, но засягат също и историческата лексикология и историята на средновековните преводи. Качество на работата е нейното ясно структуриране, което я прави лесно четенето ѝ и ориентирането в нейното съдържание.

В заключение може да се каже, че дисертацията съдържа комплексно филологическо проучване на три преводни гръцки текста от един от най-значителните византийски майстори на словото. Тя прави впечатление със своята пълнота, както на различните аспекти на изследването, така и при всяка от зададените теми. Отличава се с прецизност на изпълнението, задълбочен анализ и отчитане на спецификите както на изходния гръцки текст, така и на особеностите на старобългарския език. Изследването е

поставено на широк сравнителен фон, като за съпоставка са привлечени други преводни, а и някои оригинални старобългарски произведения. Така може да се види мястото на всеки от изследваните преводи в историята на славянската преводаческа традиция. Авторката демонстрира богата ерудиция по въпросите на славянските преводи, умение за работа със славянски ръкописи и с гръцки източници, както и за анализ на средновековни текстове.

Качествата на дисертационния труд напълно отговарят на изискванията за присъждане на образователната и научна степен доктор.

18.11.2014

проф. дфн. Искра Христова-Шомова